

Gönderim Tarihi: 16.07.2020

Kabul Tarihi: 19.11.2020

TİMUR'UN SURİYE SEFERİ

Timur's Military Expedition to Syria

Ercan CENGİZ

Dr. Öğretim Üyesi, Kars Kafkas Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
ercancengiz1976@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9528-6878

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Tarihin gördüğü en büyük fatihlerden biri olan Timur, kıvrak zekâsı, askeri kabiliyeti ve sabrıyla kısa sürede büyük bir imparatorluk inşa ederek tarih sahnesindeki yerini almıştır. Timur'un düzenlediği seferler yalnız hâkim olduğu coğrafyanın değil, dünya tarihinin de kaderine etki edecek sonuçlar doğurmuştur. Bu çalışmada Timur'un 1400 yılında gerçekleştirdiği Suriye Seferi, ağırlıklı olarak dönemin Memluk ve Timurlu birinci el kaynaklarından yararlanılarak karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada ayrıca Suriye Seferi öncesi siyasi duruma değinilerek, Timur'un Suriye'ye sefer düzenleme sebepleri, Suriye'deki faaliyetleri ve seferin sonuçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Timur, Suriye, Şam, Sultan Ferec, Memluklar.

Abstract

Timur, one of the greatest conquerors in history, took his place in the stage of history by establishing a great empire in a short time with his mental agility, military capability and patience. The military campaigns which were organised by Timur influenced deeply not only the territories he dominated but also the history of the whole world. In this study, the military expedition to Syria which was launched by Timur in 1400 was analysed comparatively by making use of the Mamluk and Timurid primary sources of the period. The study also dealt with the political situation before the military expedition to Syria, the reasons why Timur launched such military campaigns to Syria, his activities in Syria and the results of the expedition.

Keywords: Timur, Syria, Damascus, Sultan Faraj, Mamluks.

1. GİRİŞ

Timur'un doğum tarihi ve yeri ile ilgili olarak kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Timurlu tarihçi Şerefüddin Ali Yezdî, Timur'un 25 Şaban 736 (8 Nisan 1336) tarihinde Maverâünnehir'de eski adı Keş şimdiki adı Şehrisebz olan şehirde dünyaya geldiğini kaydederken (Yezdî, 2019, s. 25), İbn Tagrıberdi, Timur'un Keş'e bağlı Hoca İlgar köyünde 728 (1327-1328) yılında dünyaya geldiğini kaydetmektedir (İbn Tagrıberdi, 2013 s. 347). Diğer taraftan İbn Arabşah Timur'un doğum tarihiyle ilgili bilgi vermeden, onun Keş'in Hoca İlgar köyünde dünyaya geldiğini belirtmektedir. (İbn Arabşah, 2012, s. 32). Rus tarihçi Barthold ise Timur'un ne zaman doğduğuna değinmeden O'nun Şehrisebz'de doğduğunu

kaydetmektedir (Barthold, 1963, c. 2, s, 157). Barlas kabilesine mensup olan Timur'un büyük ceddi Karaçar, ölümünden kısa süre önce Cengiz Han tarafından oğulları arasında yaptığı asker taksiminde bin kişilik süvari birliğiyle Çağatay Han'ın emrine verilmiştir (İbn Arabşah, 2012, s. 31; Şâmî, 1949, s. 16; Andican, 2019, s. 138-139; Ravşanov, 2018, s. 14-16; Togan, 1972, s, 78). Timur'un babası kabilesinin beylerinden Taragay Bahadır, annesi ise Tekine Hatun'dur (Yezdî, 2019, s. 24-25; İbn Arabşah, 2012,s. 31; Aka, 2000, s. 3; Andican, 2019, s. 143; Barthold, 1963, c. 2, s. 157; Berezikov, 1994, s. 17; Canov, 1994, s. 8). Babası Taragay Bahadır siyasi işlerden uzak durup kendini ibadete vermiş oldukça dindar ve mütevazı biriydi. Zamanının çoğunu din adamlarıyla sohbet ederek geçiren Taragay, Barlas Kabilesi'nin yönetim işini akrabası Emir Hacı Barlas'a bırakmıştı (Yezdî, 2019, s. 24-25; Aka, 2000, s.4; Berezikov, 1994, s. 18; Canov, 1994, s. 9; Ravşanov, 2018, s. 28; Timur Muhammed, 2018, s. 11; Togan, 1972, 82). Timur'un annesi Tekine Hatun hakkında kaynaklarda fazla bilgi olmamakla birlikte soylu bir aileye mensup olduğu ve Sadru's-Şerî'a Ubeydullah İbn Mahmud'un kızı olduğu bilinmektedir (Ravşanov, 2018, s.31;Kaplan, 2019, s. 7; Timur Muhammed, 2018, s. 11). Timur'un evlilik yaptığı eşlerinden, kız ve erkek kardeşlerinin yaptığı evliliklerden, onun ve ailesinin asil bir soya mensup olduğu anlaşılmaktadır (Roux, 1994 s. 49; Aka, 2000, s. 4; Kaplan, 2019, s. 7-8; Ravşanov, 2018, s. 18;).

Timur'un asıl adı Türkçe Temür yani demir kelimesinden gelmekte olup, Farslar aksaklığından dolayı Timur-i Leng, Avrupalılar ise Tamerlane olarak adlandırmaktadır (İbn Arabşah, 2012, s. 31; Yezdî, 2019, s. 24; Yağlı, 2016, s.15). Timurlu kaynaklarında Timur için sıklıkla Sahipkiran ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Ona bu sıfatın verilmesinin sebebi yaygın olarak güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar uzanan toprakları fethetmesiyle açıklanırken diğer bir görüş ise sahipkiran ifadesinin bahtlı kişi anlamında kullanıldığı yönündedir. Özbeklere göre dünyaya üç sahipkiran gelmiştir: Büyük İskender, Hz. Muhammed ve Emir Timur (Yezdî, 2019, s. 24; Berezikov, 1994, s. 17). Timur için kaynaklarda sıkça kullanılan ifadelerden biri de Cengiz Han'ın soyundan Saray Mülk Hatun ile yaptığı evlilikten dolayı kendisine verilen Moğolca hükümdar damadı anlamındaki Küreken (Kürkan/Gürgân) lakabıdır (Yezdî, 2019, s. 97-98; İbn Arabşah, 2012, s. 36; Aka, 2000, s.7; Andican, 2019, s. 149; Barthold, 1963, s. 158; Kaplan, 2019, s. 103; Roux, 1994, s. 70; Yakubovskiy, 2000, s. 48). Bu unvan Timur'un bölgedeki gücünü arttırmasına ve halk tarafından kabul görmesine büyük katkı sağladı. Zira Maveräünnehir halkı, Cengiz Han'ın soyundan gelenlere ve onlarla evlilik yoluyla han soyuna akrabalıkları olanlara kolayca biat etmekteydi. Timur'un Saray Mülk Hatun ile yaptığı evlilik aynı zamanda

ona bölgedeki diğer yöneticilere karşı üstünlük kurmasına da katkı sağlamıştır (Barthold, 1963, s. 158; Kaplan, 2019, 103-104).

Timur'un siyaset alanında ön plana ilk çıkışı Çağatay Hanı Tuğluk Timur'un 1360 yılında Maveräünnehir'e düzenlediği seferle olmuştur. Maveräünnehir yöneticisi Emir Kazagan'ın öldürülmesinin ardından otorite boşluğunu değerlendiren Tuğluk Timur, bölgeyi hâkimiyeti altına almak için harekete geçmişti. Tuğluk Timur, Maveräünnehir'i kontrolü altına almaya başladığında, Barlas Kabilesi'nin yönetimini üstlenmiş olan Hacı Barlas'ın da aralarında bulunduğu pek çok emir bölgeden kaçmaya başlamıştı. Hacı Barlas'ın bölgeden kaçması Timur için büyük bir fırsat oldu. Tuğluk Timur'a bağlılığını bildiren Timur'a Keş bölgesinin yöneticiliği ile birlikte 10.000 kişiden oluşan Keş tümenin komutanlığı verilmişti (Şâmî, 1949, 17-19, 22; Yezdî, 2019, s. 32-37; İbn Arabşah, 2012, s. 39; Aka, 2000, s. 4-5; Andican, 2019, s. 150; Canov, 1994, s. 7-9; Roux, 1994, s. 57).

Tuğluk Timur'un ülkesine dönmesiyle birlikte Maveräünnehir'de kabileler arasında çatışmalar başladı. 1361'de bölgeye tekrar gelen Tuğluk Timur, sadakatinden şüphe ettiği beyleri öldürttü ve Mavaeraünnehir'e oğlu İlyas Hocayı vali, Timur'u da ona danışman tayin ederek geri döndü. Bu arada Hacı Barlas'ın, Tuğluk Timur'un kuvvetleriyle girdiği bir çarpışmada kardeşi İdiku Barlas ile birlikte öldürülmesi, Timur'un Barlas Kabilesi'nin yönetimine geçmesini sağlamıştır (Aka, 2000, s.5; Andican, 2019, s. 150-151; Berezikov, 1994, s. 27,92-93; Canov, 1994, s. 7-10; Roux, 1994, 57-58; Şâmî, 1949, s. 21-22; Yezdî, 2019, s. 41-42).

Bu gelişmeden kısa süre sonra Timur, Semerkand'dan ayrılarak çöle çekilmiş olan kayınbiraderi Emir Hüseyin'in yanına giderek ona katıldı ve birlikte İlyas Hoca ile mücadele etmeye başladılar. 1363 yılında Tuğluk Timur'un ölümünden sonra devletin başına geçen İlyas Hoca'yı 1364 yılında yapılan savaşta yenince, halk tarafından kahraman olarak görülmeye başlandılar. Fakat İlyas Hoca bir yıl sonra Timur ile Emir Hüseyin'i Sir Derya kıyısında Çamur Savaşı'nda bozguna uğrattınca yenilen ikili Belh şehrine çekilmek zorunda kaldılar. Ancak Semerkand'ı muhasara eden İlyas Hoca, beklediği bir direnişle karşılaşmış ve binek hayvanlarında başlayan salgın hastalığın da etkisiyle ülkesine dönmek zorunda kaldı. İlyas Hoca'nın geri dönmesiyle Emir Hüseyin ve Timur tekrar Maveräünnehir'e döndüler (Şâmî, 1949, s. 22, 31-32; Yezdî, 2019, 42-43, 54-63; Roux, 1994, s. 62-63; Andican, 2019, 152-153; Canov, 1994, s.10-13).

Semerkand'ı ve Maveräünnehir'i ele geçiren ikilinin arası çok geçmeden Timur'un ikinci adam olmayı kabullenemeyişi ve hanımı Olcay

Türkün'ın vefatıyla aradaki akrabalık bağının da sona ermesiyle açıldı. İçinde bulunduğu şartları çok iyi değerlendiren Timur, Emir Hüseyin ile arası bozuk olan bütün emirleri kendi tarafına çektiği gibi Cengiz soyundan gelen Suyurgatmış Oğlan'ı han ilan ederek mücadelesini meşrulaştırdı. Emir Hüseyin'in bulunduğu Belh şehrini kuşatan Timur şehri ele geçirdikten sonra Emir Hüseyin'i ve iki oğlunu öldürttü. En büyük düşmanını bertaraf eden ve Maverâünnehir'de rakipsiz kalan Timur on yıllık mücadelenin ardından 1370 yılında Ulu Emir unvanını alarak Semerkand'da¹, tahta oturdu (Şâmî, 1949, s. 36, 66-73; Yezdî, 2019, s. 63-98; İbn Arabşah, 2012, s. 44-50; Barthold, 1963, s. 157; Aka, 2000, s. 6-7; Andican, 2019, s. 153-157; Eğilmez, 2010, s. 43-47; Roux, 1994, s. 64-67; Canov, 1994, s. 14-15).

Timur Maverâünnehir'i tamamen kontrolü altına aldıktan sonra bir taraftan uzun yıllar süren kargaşa nedeniyle zarar gören bölgeyi imar ederken diğer taraftan Çağatay Hanlığı'nı yeniden inşa etmek amacıyla Moğollar, Harezm Bölgesi ve Altın Orda Devleti üzerine ardı ardına seferler düzenledi (Roux, 1994, s. 70-83; Aka, 2000, s. 7-10; Andican, 2019, s. 157-164; Canov, 1994, s. 15; Kaplan, 2019, 248-264). Asker ve silah yardımıyla bulunarak desteklediği Cengiz Han'ın soyundan gelen Toktamış'ın 1378 yılında Altın Orda tahtına çıkmasını sağladı (Yakubovskiy, 2000, s. 146-148; Roux, 1994, s. 79-80; Andican, 2019, s. 173-175). 1380 yılına gelindiğinde Maverâünnehir'i tamamen hâkimiyeti altına almış olan Timur, yönünü batıya çevirdi. Düzenlediği seferlerle İran, Irak, Gürcistan, Azerbaycan ve Doğu Anadolu'yu hâkimiyeti altına aldı (Roux, 1994, s. 85-99; Andican, 2019, s. 168-172, 184-188). Maverâünnehir topraklarına saldıran Toktamış Han'ı 1391 yılında Kundurca/Kunduzca Savaşı'nda ve 1395 yılında Terek Savaşı'nda bozguna uğrattı (Yakubovskiy, 2000, s. 173, 181; Roux, 1994, s. 101-110; Andican, 2019, s. 179-183; Kaplan, 2019, s. 265-287). 1398 yılında çıktığı Hindistan seferiyle de Delhi başta olmak üzere Hindistan alt kıtasını kontrolü altına aldı (İbn Haldun, 2011, s. 243; İbn Arabşah, 2012, 165-172; Barthold, 1963, s. 159; Roux, 1994, s. 122-131; Andican, 2019, s. 204-210). Böylece Timur, yaklaşık otuz yılda, doğuda Çin'den batıda Anadolu'nun doğusuna, kuzeyde Moskova'dan güneyde Hürmüz Boğazı ve Delhi'ye kadar sınırları genişleyen bir imparatorluk inşa etmiş oldu. Bir taraftan sınırlar genişleyip ekonomik yönden zenginleşme olurken diğer taraftan topraklarını kaybeden yöneticiler ile Timur'u tehlike olarak gören hükümdarlar arasında Timur'a karşı ittifaklar kurulmaya başlandı.

¹ Şerefüddin Ali Yezdi ve Jean Paul Roux, Timur'un Belh'te tahta çıktığını kaydetmektedir. (Yezdî, 2019, s. 98; Roux, 1994, s. 67).

2. MEMLUK DEVLETİYLE İLK TEMASLAR VE İLİŞKİLERİN GERGINLEŞMESİ

Timur'un Memlûkler ile ilk teması 1385 yılında Sultaniye'de bulunduğu sırada Memlûk Sultanı Berkuk'a mektup göndermesiyle gerçekleşmiştir. Sultan Berkuk, Timur'un mektubunu getiren elçilik heyetini kabul ederek, gönderdiği bir mektupla Timur'a cevap vermiştir. Mektubun içeriği bilinmemekle birlikte dönemin şartları ve Timur'un Sultan Berkuk'a 1393 yılında gönderdiği ikinci mektubun içeriği göz önünde bulundurulursa mektubun dostluk kurmaya yönelik ifadeler içerdiği düşünülebilir. Fakat iki devlet arasındaki ilişkilerin seyri Timur'un, 1386'da Tebriz'i ele geçirmesiyle değişecektir. Tebriz'den kaçarak Bağdat'a gelen Sultan Ahmet Celayir, Sultan Berkuk'a gönderdiği heyetle Timur'un yalnız kendi toprakları için değil, Suriye içinde tehlike arz ettiğini bildirmiş ve onun koruması altına girmeyi talep etmiştir. Ahmet Celayir'in Memlûklu himayesini talep ettiği dönemde Karakoyunlu Türkmenlerinin lideri Kara Muhammed'de Sultan Berkuk'a biatini bildirmiş ve karşılık olarak kendilerinin Musul şehri çevresine yerleşmelerine izin verilmiştir (Andican, 2019, s. 188).

Bağdat'ın 1393'te Timurlular tarafından ele geçirilmesiyle Memlûk Devleti ile sınır komşusu olunmuş ve iki devlet arasındaki ilişkiler bir kez daha ciddi boyutta gerginleşmiştir. Sultan Ahmed Celayir, Bağdat'tan kaçarak Sultan Berkuk'a sığınmış ve sultanda onu en iyi şekilde ağırlayarak tahtına tekrar kavuşması için elinden geleni yapacağını sözünü vermiştir. Timur, Bağdat'ta bulunduğu sırada kırk kişilik bir heyeti Save şehrinin önde gelenlerinden Şeyh Sade liderliğinde birçok kıymetli hediyelerle birlikte bir mektubu Sultan Berkuk'a göndermiştir. Timur mektubunda, komşuluk hakkını gözeterek iki ülkenin dostluk içinde yaşamasının, karşılıklı olarak elçilerin gidip gelmesinin önemine değinerek, iki ülkenin tüccarlarının birbiri ile rahatça ticaret yaparak ülkelerinin refahına katkıda bulunmaları, hac yollarının güvenliğinin sağlanması arzusunun dile getirmiştir. Ayrıca mektupta, Sultan Berkuk'a sığınmış olan Ahmed Celayir'in iadesi de talep edilmişti (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 304; Şâmî, 1949, s. 264; Yezdî, 2019, s. 219-224; İbn Haldun, 2011, s. 242; Andican, 2019, s. 188-190). Timur, Celayir Devletine son vermekle ve Memlûklara bağlı yerel yöneticilerden kendisine biat etmelerini istemekle bölgede Memlûk otoritesine darbe vurmaya başlamıştı. Memlûklar açısından bölgedeki hâkimiyetlerini korumak ve kendilerine bağlı olan yerel hanedanların bağlılıklarının devamını sağlamak öncelikli bir siyaset olduğu için bu durumu kabul etmeleri mümkün değildi (Andican, 2019, s. 190). Timur'un elçilik heyeti,

Memluk sınır şehri Rahbe'ye geldiğinde şehrin yöneticisi elçilik heyetini hapsederek, mektubu ve hediyeleri Kahire'ye göndermişti. Görünüşte arada hiçbir düşmanlık olmamasına rağmen Sultan Berkuk, elçinin maiyetiyle birlikte öldürülmesini emretmiş ve emri yerine getirilmişti (Şâmî, 1949, s. 265; Yezdî, 2019, s. 344; İbn Haldun, 2011, s. 242; Grousset, 2011, s. 440; Andican, 2019, s. 190).

Yaşanan gelişmelerden sonra iki taraf arasında çatışma kaçınılmaz görünmekteydi. Timur, elçilerinin öldürülmesinden dolayı Sultan Berkuk'a tehdit dolu bir mektup gönderdi. Fakat bölgede Timur'a karşı kurulmaya başlayan ittifaklar ve Sultan Berkuk'un, Timur ile yapılacak bir savaş için hazırlıklar yapması, Timur'un Memluklar üzerine bir sefere çıkmasına engel oldu. Diğer taraftan Timur, gerekli şartlar sağlanmadan Memluk Devleti ile savaşa girmenin sonuçlarının yol açabileceği felaketin farkındaydı (Yezdî, 2019, s. 225-226; İbn Arabşah, 2012, s. 174-175, 180; Andican, 2019, s. 191-192; Koprman, 1989, s. 15).

3. TİMUR'A KARŞI İTTİFAK KURMA GİRİŞİMLERİ

Timur, Berkuk'a elçi gönderdiği esnada Erzincan Emiri Mutahharten'e, Karamanoğulları ve Dulkadiroğlu beyliklerine, Sivas ve Kayseri hâkimi Kadı Burhaneddin Ahmed'e, Karakoyunlu ve Akkoyunlulara gönderdiği mektuplarla onlardan kendisine biat etmelerini istedi (Aka, 2000, s. 19). Mutahharten, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları Timur'un teklifine olumlu yanıt verirken, Karakoyunlu Türkmenlerinin lideri Kara Muhammed, Sultan Berkuk'a biatini bildirmiş ve buna karşılık Berkuk, Karakoyunluların Musul ve çevresine yerleşmesine izin vermiştir. Kadı Burhaneddin ise Timur'un teklifini reddetmiş, Osmanlılar ve Memluklular nezdinde Timur'a karşı ittifak oluşturmak üzere girişimlerde bulunmuştur. Sultan Berkuk'a yazdığı mektupla da Timur'a karşı savaşması halinde ordusuyla Memluk ordusuna katılacağını bildirmiştir. Bütün bu teşebbüsler sonucunda kısa süre içinde Altın Orda, Memluklular, Osmanlılar ve Kadı Burhaneddin arasında Timur'a karşı bir ittifak meydana gelmişti.

Gelişmeleri yakından takip eden Timur kendisine karşı oluşturulmaya çalışılan ittifak karşısında planlarını gözden geçirmek zorunda kaldı. Bu gelişmeler karşısında ittifakı dağıtmak için Anadolu'ya düzenleyeceği bir seferde kuzeyden Altın Orda, güneyden Memluklar tarafından saldırıya uğrayabileceği tehlikesini fark etti. Memluklar üzerine gitmesi durumunda ise Timur'un Kafkasya tarafından Toktamış'ın saldırısına uğrama ve iki ateş arasında kalma tehlikesi vardı. Daha kötü bir ihtimal ise Toktamış'ın daha önce yaptığı gibi Maverâünnehir Bölgesine

saldırı gerçekleştirme olasılığıydı. Gelişmeleri ve içinde bulunduğu şartları iyi tahlil eden Timur, planlarında değişiklik yaparak, ilk olarak Toktamış'ı devre dışı bırakmaya karar verdi ve Sivas üzerine gitmekten vazgeçerek, İkinci Deşt-i Kıpçak seferine çıktı (Aka, 2000, s. 20; Andican, 2019, s. 194-195).

Bu gelişmelerin yaşandığı esnada, Altın Orda hükümdarı Toktamış Han, 1394 yılında Memluk Sultanı Berkuk'a elçilik heyeti ile bir mektup göndererek, Timur'a karşı ittifak teklifinde bulunmuştu. Sultan Berkuk ittifak teklifine olumlu yanıt vererek, emirlerinden Tulumen'i, Toktamış Han'a gönderdi. Fakat Altın Orda ile Memluklu yakınlaşmasından haberdar olan Timur, Şam'a yürüme planını erteleyerek ilk önce Toktamış tehlikesini bertaraf etmeye karar verdi. Taraflar arasında 1395 yılında meydana gelen ve Timur'un galibiyetiyle neticelenen Terek Savaşı, Toktamış ile Berkuk arasında başlangıç aşamasında olan ittifakın akamete uğramasına neden oldu (Yezdî, 2019, S. 248-254; Andican, 2019, s. 193-194).

Timur'un bölgedeki faaliyetleri aynı süreçte Memluklar ile Osmanlılar arasındaki ikili ilişkilerinde artmasına sebep olmuş, taraflar ortak düşmana karşı işbirliği yapmanın yollarını araştırmaya başlamışlardı. Osmanlı padişahı Yıldırım Beyazıd 1394 yılında üç yüz kişiden oluşan büyük bir elçilik heyetini Kahire'ye göndererek, Sultan Berkuk'a, Timur'a karşı girişeceği bir mücadelede yardım edebileceğini bildirmiştir. Sultan Berkuk'ta daha önce Toktamış Han'a elçi olarak gönderdiği Emir Tulumen'i, Yıldırım Beyazıd'a göndererek yardım teklifine olumlu yanıt vermiştir (Andican, 2019, s. 193-194).

Timur'un Avnik Kalesi komutanı Atalmış Kavçın, Karakoyunlu Kara Yusuf ile girdiği mücadelede esir edilerek Sultan Berkuk'a gönderilmiş ve Mısır'da hapsedilmişti. Timur Atalmış'ın serbest bırakılmasını istemişse de bu isteği Berkuk tarafından kabul görmemişti (İbn Arabşah, 2012 s. 261; Şâmî, 1949, s. 265; Yezdî, 2019, s. 344-345). Timur, ikinci Deşt-i Kıpçak seferinden sonra geldiği Tebriz'den Sultan Berkuk'a bir mektup daha göndererek, Atalmış'ı tekrar istediye de bu kez de talebi yerine getirilmedi. Bunun üzerine Timur, 1394 yılında esir ettiği ve üç yıldır yanında esir tuttuğu Mardin'in eski hâkimi Artuklu Melik Zahir Meceddin İsa'dan, kendisine bağlı kalıp adına sikke kestireceğine, Mısır sultanına itaat etmeyeceğine dair yemin aldıktan sonra Mardin ve çevresinin yönetimini tekrar ona verdiğini bildirerek serbest bıraktı. Melik Zahir'in serbest bırakılması tamamen siyasi bir hamleydi. Zira Melik Zahir Mardin'e geldiğinde kardeşi Melik Salih tahtı ona teslim etti ve Memluk hâkimiyetinde bulunan Mardin böylece 1396 senesinde Timur'un

hâkimiyetine girmiş oldu (İbn Arabşah, 2012, s. 127; Yezdî, 2019, s. 266-267; Andican, 2019, s. 195-196).

1399 yılına gelindiğinde Timur'un beklediği fırsat ortaya çıkmıştı. Bu fırsat, Memluk Sultanı Berkuk'un vefat etmesiydi. Yerine çocuk yaştaki oğlu Ferec sultan olmuştu. Bu durumu değerlendirmek isteyen Şam Emiri Tenem isyan etmiş topladığı kuvvetlerle Mısır'a doğru harekete geçmişti. Mısır'ın önde gelen emirleri Timur tehlikesine dikkat çekerek Tenem'i isyandan vazgeçirmeye çalıştılsa da başarılı olamadılar. Suriye ve Mısır orduları arasında meydana gelen savaşta Sultan Ferec'in komutasındaki ordu kazandıysa da Memluklar büyük güç kaybına uğradı ve Timur'un Şam'ı ele geçirmesinin önü büyük ölçüde açılmış oldu (İbn Arabşah, 2012; İbn Tagrıberdi, 2013; Yezdî, 2019; Koprıman, 1989)

Bu sırada Anadolu'da da dengeler değişmekteydi. 1398 yılında Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından öldürülmüş ve yerine küçük yaştaki oğlu Zeynel Abidin geçmişti. Akkoyunluların Sivas üzerindeki baskısının artması üzerine Kadı Burhaneddin Devleti'nin ileri gelenleri Yıldırım Beyazıd'dan yardım talebinde bulunmuş ve Şehzade Süleyman komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Karayülük Osman'ı bozguna uğratarak, Kadı Burhaneddin Devleti'nin topraklarını Osmanlı Devleti'ne katmıştı. Sultan Berkuk'un ölümü ile Memlukların içine düştüğü zor durumdan yararlanmak isteyen Osmanlılar, Memluklara ait olan Malatya'yı ve etrafındaki kaleleri de ele geçirmişti (İbn Arabşah, 2012, s. 187-193; Yezdî, 2019, s. 338; Andican, 2019, s. 227-228).

Timur, 1395 yılında Yıldırım Beyazıd'a gönderdiği mektupla, Hıristiyanlarla olan mücadelesinden dolayı onu İslam'ın koruyucusu olarak gördüğünü, kendisine bundan dolayı büyük saygı duyduğunu ve aralarında elçilerin gidip gelmesinden duyacağı memnuniyeti ifade etmişti. Timur ayrıca mektubunda, Toktamış sorununu hallettikten sonra Sultan Berkuk'a ve onunla iş birliği içerisinde olan Kadı Burhaneddin'e gerekli dersi vereceğini de belirtmişti. Mektubun içeriğinden Memluk Devleti'nin yanı sıra Kadı Burhaneddin Devleti'nin de Timur'un hedefinde olduğu anlaşılmaktadır. Yıldırım Beyazıd ile Timur arasında mektuplaşmalar bir süre daha devam etmiş ve karşılıklı sert ifadelerin kullanıldığı mektuplar, iki hükümdarın arasının açılmasına sebep olmuştu. Suriye'ye gitmeden önce Sivas'ı ele geçirmeye karar veren Timur, 1400 yılında Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetlerini Kayseri'de ağır bir yenilgiye uğratmış, ardından Sivas'ı ve Malatya'yı ele geçirmiştir (İbn Arabşah, 2012, s. 194-195; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 353; Şâmî, 1949, s. 260-263; Yezdî, 2019, s. 341-343; Lamb, 1928, s. 211; Andican, 2019, s. 224-

226, 233-235).

Sultan Berkuk'un ölümünden sonra Memlukların içinde bulunduğu rekabet ortamını ve Ferec'in çocuk yaşta olmasını değerlendirmek isteyen Timur, Malatya sınırından Sultan Ferec'e "*Ben Şam arazisine yabancı bir asker getirmek istemiyorum, siz artık daha ilerisine gitmeyin. Atalmış'ı derhal gönderin ta ki ben de elçi öldürdüğünüzden dolayı günahınızı affedeyim ve memleketinizi selamette bırakayım. Eğer aksine hareket edip baban gibi davranırsan, başına geleceklere kendinden bilesin. Müslümanların kanının vebali de senin boynunadır.*" mesajını içeren bir mektup göndererek, Emir Atalmış'ın serbest bırakılmasını istedi. Fakat Sultan Ferec, Atalmış'ı serbest bırakmadığı gibi mektubu getiren elçileri de hapsedirdi (İbn Arabşah, 2012, s. 261; Şâmî, 1949, s. 265; Yezdî, 2019, s. 344-345).

4. TİMUR'UN SURIYE SEFERİ: HALEP, HAMA, HIMS VE BAALBEK'İN ALINMASI

Sultan Ferec'in elçilerini hapsedtiğini öğrenen Timur son derece öfkelenerek, Suriye üzerine sefer düzenlemeye karar verdi. Gürcistan'dan harekete geçen Timur zorlu bir kuşatmadan sonra Bihisni/Behisni Kalesi'ni ardından herhangi bir direnişle karşılaşmadan Ayntap (Antep) Kalesi'ni ele geçirdi ve Halep yöneldi. Timur'un Halep'e yöneldiğini öğrenen Halep Emiri Timurtaş durumu Sultan Ferec'e bildirerek yardım istedi. Sultan Ferec, Bilâd-ı Şam'daki yöneticilere haber göndererek Halep'e yardıma gitmelerini bildirdi. Kısa süre içinde Şam (Dımaşk), Hıms/Humus, Ramle, Kal'atu'r-Rum, Baalbek, Hama, Trablus, Safad, Gazze, Antakya, Nablus/Nabulus, Kudüs ve Karak naipleri, askerleriyle Halep'e ulaştılar (İbn Arabşah, 2012, s. 198-199; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 330-331; Şâmî, 1949, s. 266-268; Yezdî, 2019, s. 347-348; Lamb, 1928; s. 212; Şeyhu, t.y. s. 31;Koprman, 1989, s. 26).

Timur, Antep'te iken Halep Emiri Timurtaş'a bir mektup göndererek şehrin kan dökülmeden teslim edilmesini istedi ve bu isteği yerine getirilirse Timurtaş'ı Halep yöneticiliğinde bırakacağını bildirdi. Timur ayrıca daha önce Şam'a gönderdiği elçisini öldürten Şam Emiri Sudun'u yakalayarak kendisine göndermesini de istedi. Timurtaş, elçiyi emirlerin huzuruna çıkardığında elçi, Şam Emiri Sudun'un yakalanıp Timur'a gönderilme talebini inkâr etti ve Timurtaş'ı, Timur'u Halep'e çağırarak itham etti. Fakat kısa sürede bunun emirlerin arasını açmak için Timur'un bir oyunu olduğu anlaşıldı ve elçi öldürüldü. Halep Emiri Timurtaş, Halep'in Timur'un gazabından korunması için onun isteklerinin kabul edilmesi yönünde fikir

beyan etti. Fakat emirlerin Timur ile sulh yapmak isteyen Timurtaş'ı hainlikle suçlamaları ve kalelerinin sağlamlığı ile askerlerinin sayısının çokluğuna güvenmeleri nedeniyle Timur'un barış teklifi reddedildi (İbn Arabşah, s. 203, 2012; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 331; Şeyhu, t.y. s. 32).

Emirler bundan sonra Timur'a karşı izleyecekleri strateji üzerinde tartışmaya başladılar. Timurtaş'ın da içinde bulunduğu emirlerin bir kısmı şehirde kalarak şehrin savunulması ve Mısır'dan gelecek yardımın beklenilmesi yönünde görüş belirttiler. Fakat Sudun ve emirlerin çoğunluğu şehrin etrafına hendekler kazılarak, Timur'u şehrin dışında karşılamamın daha iyi olacağını savundular. Bu arada Arap, Türk ve Kürt kabilelerinden yardım istenecek ve onlar Timur'un ordusunu arkadan kuşatarak iki ateş arasında bırakacaktı. Halep'te bulunanlar bu karar doğrultusunda şehrin etrafına hendekler kazarak, şehrin etrafına mancınık ve arradeler² yerleştirdiler. Ayrıca her mahallenin sakinleri tarafından savunulmasına karar verildi. Emirlerin meydan savaşına karar vermelerini etkileyen önemli bir hususta Timur'un yavaş ilerlemesini tedbir olarak değil korkaklık olarak algılamalarıydı (İbn Arabşah, 2012, s. 201-206; Şâmî, 1949, s. 269-270; Şeyhu, t.y. s. 31-33).

Bu esnada Timur, Halep'in sınır köylerinden Buza'a'ya ulaşmış ve burada konaklamıştı. İlerleyişini yavaş yavaş sürdüren Timur, Halep emirlerinin kahramanlık için arkadan saldırması ve Mısır'dan gelebilecek yardımı engellemek için ele geçirdiği yerleşim yerlerindeki evlerin etrafında hendekler kazdırarak buralara asker yerleştirdi. Timur ve ordusu Antep'ten ayrıldıktan bir hafta sonra 28 Ekim 1400'de Halep'e ulaştı ve şehrin dışındaki Haylan Köyünde karargâh kurdu. Muhasaranın ilk iki günü karşılıklı ok atışlarıyla geçti ve Halep'te bulunan Memluk kuvvetleri 30 Ekim'de şehrin dışına çıkarak Timur'un ordusuna doğru saldırıya geçtiler. Haylan Köyü yakınında meydana gelen savaşta Halep emirleri fillerle desteklenmiş Timur'un ordusu karşısında ağır bir hezimete uğradı. Dağılan askerlerin büyük kısmı Halep'e doğru kaçarken bir kısmı Şam istikametine doğru kaçmaya başladı. Şam yönüne kaçan askerlerin çoğu Timur'un askerleri tarafından takip edilerek kılıçtan geçirildi. Aynı anda Halep'in kapılarından içeri girmeye çalışan kalabalık izdihama sebep oldu ve insanlar birbirini ezdiler. Timur'un askerleri onlara yetişerek birçoğunu kılıçtan geçirdi. Bu arada özellikle piyadeler atların ayakları altında kalarak can verdi. Timur'un ordusu Halep'e girerek şehri yağmaladı ve ahalisini de esir aldı Yezdi, 2019, s. 349-350; (İbn Arabşah, 2012, s. 206-210; İbn

² Tekerlekli küçük mancınık.

Tagrıberdi, 2013, s. 331-332; Şâmî, 1949, s. 270-271; Şeyhu, t.y. s. 34; Grousset, 2011, s. 440; Lamb, 1928, s. 212; Koprıman, 1989, s. 27-28).

Halep Emiri Timurtaş, Şam Emiri Sudun ve diğeri Memluklu emirleri askerleri hezimete uğramadan kısa süre önce kaçarak Halep Kalesi'ne sığınmayı başarmışlardı (İbn Arabşah, 2012, s. 210-211; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 332; Şâmî, 1949, s. 271; Yezdi, 2019, s. 351). Halep Kalesi'ne sığınmış olan emirler kalenin yüksekliğine, sağlamlığına ve etrafının hendekle çevrili olmasına güvenerek direnişe karar verdiler. Fakat Timur'un askerleri hendeği doldurarak karşıya geçtiler ve çahurgânlar³ sert taştan yapılmış kalenin temellerini kazmaya başladılar (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 333; Şâmî, 1949, s. 272; Yezdi, 2019, s. 351). Kaleden çıkan askerler çahurgânlara saldırmayı denemişlerse de okçular tarafından geri püskürtülmüşlerdi (Şâmî, 1949, s. 272; Yezdi, 2019, s. 351).

Halep kalesinde bulunan naipler kurtulmaları için herhangi bir çıkar yolun kalmadığını anladıklarında aralarında istişare yaparak, Halep Emiri Timurtaş'ın Timur'a giderek eman dilemesine karar verdi. Timurtaş, Timur'un karşısına çıkarak canlarının bağışlanmasını istediğinde Timur, kaledeki naiplerin kaleden çıkarak huzuruna gelmesini bildirdi ve onunla birlikte adamlarını gönderdi. Kalede bulunan naipler Timur'un huzuruna getirildiğinde zincire vurularak hapsedildi (Yezdi, 2019, s. 352; Şâmî, 1949, s. 272; Koprıman, 1989, s. 28). Timur, naiplerin hapsedilmesinden sonra Memlük Sultanı Ferec'e elçi göndererek, Halep Kalesi'ni ele geçirdiğini, naipleri esir ettiğini, Atalmış'ın kendisine gönderilmesi karşılığında naipleri serbest bırakacağını bildirdi (Yezdi, 2019, s. 352). İbn Tagrıberdi ve İbn Arabşah ise Timur'un, Halep Emiri Timurtaş'ı diğeri naiplerden ayrı tutarak ona hilat giydirdiğini, Dımaşk Naipli Sudun'a daha önce elçisini öldürmesinden dolayı tehditler yağdırdığını ve onu da diğeri naiplerle birlikte zincire vurdurduğunu nakletmektedir (İbn Arabşah, 2012, s. 211-212; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 333). Timur, Halep Kalesi'ni ele geçirdikten sonra orada iki gün kalarak, burada ele geçirilen değerli malları emirleri ve önde gelen adamları arasında bölüştürdü (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 333; Şâmî, 1949, s. 272-273; Yezdi, 2019, s. 352).

Timur, Halep'te kaldığı süre içerisinde mermer üzerine Farsça bir kitabe yazdırarak, Nureddin b. Zengi'nin yaptırmış olduğu Cami-i Nuri'nin kible duvarına koydurmuştur. İbn Arabşah'ın 1435 yılında Hama'ya uğradığında gördüğünü kaydettiği kitabenin günümüz Türkçesine tercümesi şu şekildedir:

³ Lağım kazıcı istihkâm askerleri. (Şâmî, 1949, s. 272).

“Bu satırların yazılış sebebi şudur: Tanrı Teâlâ bize hükümdarlıkları ve ülkeleri fethetmeyi müyesser kıldı. Hatta Irak ve Bağdat’a kadar her yeri ele geçirdik. Böylece Mısır sultanına komşu olduk. Ona mektup yazdık ve çeşitli hediyelerle birlikte çaparlar gönderdik. O ise hiç gereği olmadığı halde çaparlarımızı öldürdü. (Çapar göndermekten) maksat iki taraf arasında dostluk ipini bağlayıp, yine iki taraf arasında dostluk bağlarının olduğunu göstermekti. Bundan bir süre sonra da bazı Türkmenler bizim tarafımızdaki kişilerden bir kısmını yakalayıp Mısır sultanı Berkuk’a gönderdiler. Sultan onları hapse atıp işkence etti. Dolayısıyla biz de kendi vatandaşlarımızı düşmanlarımızın elinden kurtarmak için yola çıktık.” (İbn Arabşah, 2012, s. 228).

Halep’te yaklaşık bir ay kalan Timur, Halep’ten ayrılmadan önce Şehzade Pir Muhammed, Ömer Şeyh, Şehzade Ebu Bekr, Emir Süleymanşah, Sevinçakbek ve bazı emirleri öncü kuvvet olarak Hama’ya gönderdi. Bu kuvvetler Hama’ya ulaştığında dış kaleyi kolayca ele geçirdiler. Fakat iç kale çok sarp bir arazi üzerinde bulunduğundan ele geçirilmesi mümkün olmadı. İç kaleye sığınan halk, kalenin sağlamlığına güvendiğinden direnmeye karar verdi. Şehzade Pir Muhammed, kaleyi muhasara altına alarak ana kuvvetleri beklemeye başladı. Muhasara devam ederken Halep’ten ayrılmış olan Timur’un, Hama’ya ulaşmasıyla muhasaranın seyri değişti. Timur’un ordusunun büyüklüğü karşısında Hama halkının direniş azmi kırıldı ve kaleyi teslim etmeye karar verdiler. Hazırladıkları hediyelerle şehzadelere sığındılar ve onların aracılığıyla Timur’dan af dilediler. Timur, şehzadelerinin de af için ricada bulunmaları üzerine Hama halkının canını bağışladı (Şâmî, 1949, s. 273; Yezdî, 2019, s. 354). Konuyla alakalı olarak, İbn Tagrıberdi ve İbn Arabşah ise aksi bir iddia da bulunarak, alındıktan sonra direniş gösterdiği için ceza olarak Hama’nın yağmalandığını ve insanların esir edildiğini kaydetmektedir (İbn Arabşah, 2012, s. 227; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 334). İbn Tagrıberdi, Timurluların bu şekilde davranmasının Şehzade Pir Muhammed’in Hama halkına can güvenliği verdikten sonra şehrin başına tayin ettiği iki adamının şehir halkı tarafından öldürülmesinden kaynaklandığını da belirtmektedir (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 334).

Hama’yı ele geçirdikten sonra Şam istikametinde ilerleyişine devam eden Timur’un güzergâhında bulunan bir sonraki yerleşim yeri Hıms’tı. Timur, Hıms’a hareketinden önce şehir halkına emirlerinden birini göndererek onlara teslim olmaları durumunda kendilerine dokunulmayacağına dair güvence verdi. Timur’a direnmenin sonuçlarını göz önünde bulunduran Hıms sakinleri direnmeden şehri teslim etmeye karar

verdi (Şâmî, 1949, s. 274; Yezdî, 2019, s. 354). Ömer b. Revas adında şehrin önde gelenlerinden bir şahsı Timur şehre yaklaştığında değerli hediyelerle ile göndererek itaatlerini bildirdiler. Hıms'ı savaştan ele geçiren Timur, durumdan son derece memnun kaldı ve Hama'nın etrafındaki yerleşim yerlerine de eman verdi. Şehrin yöneticiliğine Ömer b. Revas'ı, kadılığına ise Şemsüddin b. Hallad'ı getirdikten sonra Baalbek'e doğru yola çıktı (İbn Arabşah, 2012, s. 229; Şeyhu, t.y. s. 43).

Baalbek Şehri'nin kalesi tamamen kesme taşlardan yapılmıştı ve özellikle temelde birkaç filin dahi kaldıramayacağı büyüklükte kesme taşlar vardı. Bundan dolayı halk arasında şehrin Hz. Süleyman zamanında kurulduğu ve yapımında cinlerin çalıştığı rivayet edilmekteydi. Baalbek halkı Timur'a direnmek yerine Hıms halkı gibi hediyeler sunarak eman diledi ve şehri teslim ettiler. Baalbek Kalesi'nde ele geçirilen buğday ve erzak o kadar fazlaydı ki bütün ordunun ihtiyacını fazlasıyla karşıladı. Fakat şehrin dağ eteğinde bulunmasından ve soğuk bir iklime sahip olmasından dolayı Timur burada çok kalmayarak, Şam'a doğru ilerleyişine devam etti (Şâmî, 1949, s. 274; Yezdî, 2019, s. 355).

5. ŞAM'IN MUHASARASI VE ALINMASI

Timur'un Şam'a yönelmesi şehir halkı arasında büyük bir korkuya sebep oldu. Daha önce İlhanlılar döneminde Hülagu ile Gazan Han, Suriye üzerine seferler gerçekleştirmiş ve bu seferler başarısızlıkla neticelenmişti (Andican, 2019, s. 247). Şamlılar arasında Timur'un da başarısız olacağı yönünde bir düşünce hâkimdi. Fakat Timur, Şam güzergâhında bulunan kaleleri bir bir ele geçirip, Şam'a doğru ilerleyişini sürdürdüğünde insanlar korkudan ne yapacağını şaşırды. Halep şehrinde kaçarak Şam'a ulaşmayı başaranların Halep'te olanları anlatması halkın korkusunu daha da arttırdı (İbn Tagrıberdi, 2013 s. 334; İbn Arabşah, 2012, s. 223-225; Andican, 2019, s. 247). Emir Sudun'un da Timur'a esir düştüğünü öğrenen Şamlılar gizlice şehri terk etmeye başladılar. İnsanların bir kısmı Şam'ın etrafındaki dağlara sığınırken, bir kısmı da Kudüs ve Kahire'ye doğru yola çıktı. İnsanların Şam'dan kaçışını engellemek için şehrin önde gelenleri, şehirden ayrılanların mallarına ve evlerine el konulacağını duyurdu. Bunun üzerine şehri terk etmeye hazırlananlar şehirde kaldığı gibi şehri terk etmiş olanların bir kısmı da Şam'a geri döndü (İbn Arabşah, 2012, s. 231; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 334-335).

Bilâd-ı Şam yöneticileri Timur'un ilerleyişi karşısında bir yandan Kahire'de bulunan Sultan Ferec'e elçi gönderip, Timur'un aldığı kale ve şehirleri bildirip harekete geçmesini isterken (Şâmî, 1949, S.274; Yezdî,

2019, s. 355), diğer yandan şehrin savunmasını kuvvetlendirmek için surları onarıp, kale üzerine mancınıklar yerleştirip, şehrin tahkimine başladılar (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 335).

Timur'un Halep'i ele geçirmesi Kahire'deki insanlar arasında da büyük korku ve paniğe sebep oldu. Kadılkudât Şeyh Siradeddin Ömer el-Bulkînî ile Hacıp Emir Akbay halkın karşısına geçip: *"En büyük düşmanınız Timurlenk'e karşı Allah yolunda cihada! O, şehirleri alarak Halep'e geldi; meme emen çocukları katletti; evleri, camileri ve mescitleri yakıp yıktı, onları ahıra çevirdi. Şimdi size doğru geliyor, ülkenizi yakıp yıkacak, erkeklerinizi öldürecek!"* diyerek insanları Timur'a karşı savaşa teşvik ettiler (Andican, 2019, s. 247; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 335).

Memluk ordusu, 26 Kasım 1400'de Sultan Ferec komutasında Kahire'den Şam'a doğru yola çıktı. Gazze'ye ulaştıklarında Ferec, Timur'un elinde esir bulunan naiblerin yerine atamalar yaptı ve Şam'a da ünlü Memluk tarihçisi Cemâleddin Yusuf b. Tagrıberdi'nin babası Tagrıberdi'yi atadı. Tagrıberdi, Timur'u yenilgiye uğratabilmek için Sultan Ferec'e tavsiyede bulunarak şöyle dedi: *"Benim görüşüm o ki, sultan ve ordusu Gazze'den ayrılmasın. Ben Şam'a gideyim. Halkı savaştırmaya teşvik edip, şehri tahkim edeyim. Orası büyük bir şehirdir. Eski zamanlardan beri hiç düşmemiştir. Halkın yıllarca yetecek erzakı vardır. Ayrıca kapıldığı korkuyla daha fazla stok yapmıştır. Onlar, ölümüne savaşırlar. Timur orayı benden kısa sürede alamaz. Ordusu çok kalabalık, bu yüzden bir yerde uzun süre kalamaz. Timur, ya Şam'ı bırakıp Gazze'ye, sultanın üzerine doğru gelecek ve ülkenin iç kesimlerine dalacak ki, sanırım bu durumda iki ordu arasında kalacağı için bunu yapmaz, ya da ordusu Bilâd-ı Şam'ı bilmediği ve ülke harabe halde olduğu için yolu üzerinde yeterli erzak bulamayacağından münhezim olarak ülkesine doğru gidecektir. O zaman da sultan, Mısır ve Şam ordusuyla birlikte onun peşine düşer, Fırat'ta onu ziyadesiyle mağlup eder."* Emir Tagrıberdi'nin planı son derece mantıklı ve uygulanabilirdi. İbn Tagrıberdi, Şam'ı ele geçirdikten sonra babası Tagrıberdi'nin planını öğrenen Timur'un dahi planı beğendiğini kaydetmektedir. Fakat emirlerden bir kısmı Tagrıberdi'nin daha önce isyan etmiş Şam Emiri Tenem ve yanındakilerle olan yakınlığından dolayı kin içerisinde bulunduğunu gündeme getirdiler. Hatta içlerinden biri: *"Hem arkadaşlarını öldürecek, hem de Şam'ı ona teslim edeceksiniz. Vallahi Şam'a gitmekten amacı, Timur ile anlaşıp arkadaşlarının intikamını almak için dönüp bizimle savaşmaktır"*, diyerek, Tagrıberdi'yi ihanetle suçlayınca, Tagrıberdi'nin planı uygulamaya konulmadı ve ordu Gazze'den Şam'a doğru hareket etti (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 336).

Memlûk ordusu 23 Aralık 1400 Perşembe günü Şam'a ulaştı. Sultan Ferec'in Şam'a ulaşması insanlar arasında büyük bir sevince sebep oldu. Şam halkı Sultan Ferec'in ve ordusunun galip gelmesi için Allah'a dualar ettiler (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 337). Şam'da işleri düzene koyan ve asayişini sağlayan Sultan, Şam Kalesi'ne çıkarak cumartesi gününe kadar orada kaldı. Cumartesi günü ordusuyla kaleden çıkıp, şehir dışındaki Yelbuga Kubbesi'nin yakınında karargâhını kurarak, ordusunu savaş düzenine soktu (İbn Arabşah, 2012, s. 232; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 337; Yezdi, 2019, s. 355).

Timurlu tarihçi Nizamüddin Şâmî, Sultan Ferec'in Şam'a ulaştıktan sonra Timur'a suikast düzenlemeye karar verdiğini ve üç kişilik bir suikast ekibini Timur'a elçilik heyeti kimliği altında gönderdiğini belirtmektedir. Plana göre suikastçılar, Timur'un huzuruna çıkıp uygun bir fırsat anını yakaladıklarında çizmelerinde gizledikleri zehirli hançerlerle Timur'a saldırıp öldüreceklerdi. Fakat amaçlarına ulaşmadan davranışlarıyla kendilerini ele vermişler, üzerlerinin aranması sonucu da çizmelerinde sakladıkları zehirli hançerlerin bulunmasıyla da gizli emellerini itiraf etmek zorunda kalmışlardı.

Suikastın ortaya çıkarılmasından sonra Timur, şükür secdesine kapanıp Allah'a hamdüşenada bulundu ve fakir fukaraya çok miktarda sadaka dağıttı. Ardından: *"Bizim yasa ve nizamlarımızda elçi öldürmek yoktur; bu üç adamdan yalnız birisi fesatçı bir adamdır, onu şer'an öldürmek mubahtır"*, dedikten sonra elçi kılığında huzuruna gelen suikastçının öldürülmesini emretti. Elçi kılığındaki suikastçi çizmesinde sakladığı zehirli hançerle öldürülerek, cesedi yakıldı. Diğer iki suikastçi ise burunları ve kulakları kesildikten sonra Sultan Ferec'e geri gönderildi (Şâmî, 1949, s. 275).

Timur'a suikast düzenlenmesi olayı Timurlu tarihçi Şerefüddin Ali Yezdi tarafından da bazı farklılıklarla aktarılmaktadır. Ali Yezdi, Sultan Ferec'in Timur'u öldürmesi için biri derviş kılığında diğeri onun fedaisi olmak üzere iki kişiyi gönderdiğini ve Timur'un divan kâtiplerinden Hâce Mesud Semmâni'nin dikkatiyle suikastın engellediğini belirtmektedir. Timur, derviş kılığına girmekle suikastçının dervişleri aşağıladığını söyleyerek, suikastçının öldürülmesini, diğeri ise burnu ve kulakları kesildikten sonra Sultan'a Ferec'e gönderilmesini emretmiştir. Öldürülen suikastçının cesedi daha sonra ibret-i âlem için yakılmıştır (Yezdi, 2019, s. 355-356).

Suikast girişiminden kurtulan Timur, ordusunu toplayarak Sultan

Ferec'in Yelbuga Kubbesi'nin yanında karargâhını kurduğu gün Şam'ın batısında bulunan Katana Köyü'ne ulaştı (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 338; Şâmî, 1949, s. 275; Yezdî, 2019, s. 356 es-Sekkaf, 2012, c. 7, s. 27). Timur, Katana Köyü sınırlarında bulunan Cebelü Şeyh Dağı'nın eteğine karargâhını kurarken ordusu Katana, Darya, Havle ve civardaki diğer köylere kamp kurdu (İbn Arabşah, 2012, s. 232; İbn İyâs, 1974, s. 605; Kürd Ali, 1983, c. 2, s.166). Ani bir Memlük saldırısına karşı tedbir amaçlı hendekler kazdıran Timur daha sonra bilgi toplamaları için Sevinçakbek komutasında Şam'a doğru öncü birlik gönderdi. Timur'un öncü birlikleriyle Memluk kuvvetleri arasında şiddetli bir çarpışma meydana geldi. Memluk kuvvetlerinin sol kanadı çarpışmada ağır kayıplar vermesine rağmen sağ kanatta bulunan askerler mızrakları sayesinde saldırıyı geri püskürtmeyi başarmışlardı (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 338; Yezdî, 2019, s. 356; Şâmî, 1949, s. 275; Kürd Ali, 1983, c. 2, s. 170).

İlk çarpışmanın yaşandığı günün gecesinde beklenmedik bir hadise meydana geldi. Timur'un kızı Sultan Baht Begim'in oğlu yani torunu Şehzade Hüseyin, Cihanşah Bek ile tartışmasının ardından yanına aldığı bin kadar Tacikle birlikte gizlice Şam'a kaçarak, Sultan Ferec'e sığındı. Şehzade Hüseyin'in gelişi Şamlılar arasında zafer kazanılmışçasına bir sevinç yarattı ve morallerini yükseltti. Sultan Ferec onun gelişini uğur olarak kabul ettiğinden Şehzade Hüseyin'e büyük hürmet gösterdi ve hilatler giydirdi (İbn Arabşah, 2012, s. 236; Şâmî, 1949, s. 275-276; Yezdî, 2019, s. 356-357).

Timur, Şehzade Hüseyin'in Şam'a kaçmasından iki gün sonra Boran Padişah isimli elçiyi Sultan Ferec'e göndererek barış için şartlarını bildirdi. Elçi, Timur'un Atalmış'ın iadesi karşılığında Halep'te esir ettiği emirleri serbest bırakacağını ve Sultan Ferec'ten kendisi adına hutbe okutarak sikke kestirmesini bildiren mesajı Sultan Ferec'e ilette. Memluklar elçiyi saygıyla karşılayıp hürmette bulunduktan sonra hediyelerle uğurladılar. Bu arada Sultan Ferec, birkaç adamını elçiyle birlikte Timur'a göndererek Atalmış'ı beş gün sonra göndereceğini bildirdi. Durumdan memnun olan Timur da Memluk elçilerine hediyeler vererek geri gönderdi (Askalâni, 1969, s. 137; Şâmî, 1949, s. 276-277; İbn İyâs, 1974, s. 607; Yezdî, 2019, s. 357; es-Sekkaf, 2012, 27; Kürd Ali, 1983, c. 2, s. 170; Andican, 2019, s. 249; Şeyhu, t.y. s. 54-56).

Memluklar bu arada kendi aralarında Timur'un barış şartlarını değerlendirip, Şam'ın savunulmasına devam edilmesine karar verdiler. Sultan Ferec'in, Atalmış'ı teslim etmek için beş günlük süre istemesinin üzerinden on gün geçmesine rağmen Atalmış teslim edilmemişti. Bekleme süresinin uzamasıyla birlikte Timur'un ordusunda filler ve atlar için ot

sıkıntısı yaşanmaya başladı. Çadır kurma işiyle görevli kişiler Timur'a gelerek durumu arz ettiler ve Şam'ın doğusunda otun bol olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Timur ordunun Şam'ın doğusunda bulunan Guta'ya doğru harekete geçmesi için emir verdi (Yezdi, 2019, s. 357; Şâmî, 1949, s. 277; Andican, 2019, s. 249; Şeyhu, t.y. s. 57).

Şam'ın doğusunda bulunan Timur'un ordusunun daha doğruya hareket etmesi Şamlılar tarafından yanlış algılanarak bir geri çekilme olarak değerlendirildi. Memluklu kuvvetleri, Timur'un ordusuna arkadan saldırıp gafil avlamak için 5 Ocak 1401 tarihinde Şam'dan çıkarak saldırıya geçti. Fakat durumu devriyeleri sayesinde erken öğrenen Timur, Memluklar, ulaşmadan ordusuna savaş pozisyonu aldırılmayı başardı. İki taraf arasında yaşanan şiddetli çarpışmayı Timur'un ordusu kazandı. Memluk kuvvetleri ardında pek çok ölü ve esir bırakarak Şam'a kaçmak zorunda kaldı. Esirler arasında Şehzade Hüseyin de bulunmaktaydı. Şehzade Hüseyin, Timur'un emriyle hapsedildi. Şehzade Şahrüh, Şehzade Hüseyin'in bağışlanması için araya girince Timur onu affetti. Fakat serbest bırakılmadan önce sopaya çekilmesini emretti ve huzuruna çıkmasını yasakladı (Yezdi, 2019, s. 357-358; Şâmî, 1949, s. 277-279; Grousset, 2011, s. 440; Andican, 2019, s. 249).

Timur elde ettiği galibiyetten bir gün sonra ordusuna Şam'a hareket emri verdi ve ordu Şam'ın surlarının karşısına gelerek savaş düzeni aldı. Şamlılar Timur'un ordusunu gördüğünde ordunun büyüklüğünden korkuya kapıldılar. Bu arada Memluk emirlerinden bir kısmının ortadan kaybolduğu anlaşıldı. Şam'da bu emirlerin Çerkes Şeyh Laçin'i sultan tayin etmek amacıyla Mısır'a gittiği söylentisi yayıldı. Sultan Ferec, önde gelen emirlerinden bir meclis oluşturarak içinde buldukları durumla alakalı olarak ne yapılması gerektiğini görüştü. Önde gelen emirler Timur'un ordusuna arkadan saldırımlarına rağmen başarısız olduklarını ve Çerkes Laçin konusunun Timur'dan daha önemli olduğunu belirterek gece karanlığından istifade ederek Mısır'a bir an önce ulaşmaları gerektiğini belirttiler (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 358-359; Şâmî, 1949, s. 279-280; Yezdi, 2019, s. 358-359). Ayrıca şehrin nüfusunun kalabalık olduğunu ve geride kalacak ordunun şehri savunabileceğini, Mısır'a gitmeleri halinde şehirde yönetici olarak bırakacakları nâib-i gaybenin durumu idare edebileceğini söylediler. Diğer emirlerinde bu görüşe katılması üzerine Sultan, Şam'ı terk ederek Mısır'a gitmeye karar verdi (Yezdi, 2019, s. 359).

Mısır'daki tahtına karşı komplolardan korkan Sultan Ferec, zaman kazanmak ve aldığı kararı uygulayabilmek için Timur'a bir elçi gönderdi. Bir gün önce Timur'un ordusuna gerçekleştirilen saldırının bazı söz dinlemez emirlerin işi olduğunu ve Timur'un askerlerini çadırlarına çekmesi

halinde ertesi gün isteklerini yerine getirmeye hazır olduğunu bildirdi. Elçinin getirdiği mesajdan sonra Timur askerlerin çadırlara ve siperlere çekilmesini emretti (Şâmî, 1949, s. 280; Yezdî, 2019, s. 359; Andican, 2019, s. 249).

Sultan Ferec, bölgenin savunması için sorumluluğunu ihmal ederek aynı günün gece yarısına doğru yanındaki emirlerle şehirden çıkıp Mısır'a doğru yola koyuldu. Şehirde bulunanlardan bir kısım ahali Sultan'ın Mısır'a kaçtığını öğrendiğinde umutsuzluğa kapılarak Şam'dan çıkıp Mısır'a doğru yola koyuldu. Durumdan haberdar olan Timur, adamlarına Şam'dan kaçışların engellenmesi için şehrin yakınlarına karargâh kurmalarını emretti ve Mısır'a kaçmakta olanların arkasından askerler gönderdi. Timur'un askerleri yolda yetiştikleri pek çok kişiyi öldürüp birçoğunu da esir etti. Kaçmayı başaranlar ise develerini, atlarını, katırlarını, zırhlarını ve mallarını geride bırakarak canlarını kurtarabilmişti (Yezdî, 2019, s. 359-361; İbn Arabşah, 2012, s. 238-239; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 339-340; Şâmî, 1949, s. 280; Lapidus, 1984, s. 26; Grousset, 2011, s. 440).

Timur, şafakla birlikte Şam'ın etrafındaki yerleşim yerlerinin yağmalanması emretti. Kendisi de Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme, Ümmü Habibe ve İslam'ın ilk müezzini olan Bilâl-i Habeşi'nin kabirlerini ziyaret etti (Şâmî, 1949, s. 280-281; Yezdî, 2019, s. 361). Daha sonra ordusuyla birlikte Yelbuga Kubbesi'nin bulunduğu mevkie gelerek karargâhını burada kurdu ve şehri muhasara altına aldı (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 340; İbn Arabşah, 2012, s.240; Şâmî, 1949, s. 281; Yezdî, 2019, s. 361). Timurlu ve Memluklu tarihçiler şehir kuşatma altına alındıktan sonra Şamlıların Timur'a barış talebiyle elçi gönderdiği konusunda hem fikirdirler. Fakat Memluklu tarihçiler, İbn Tagrıberdi, Makrizi ile İbn İyâs, Timur'un Şamlılardan barış görüşmeleri için elçi talep ettiğini kaydederken (İbn İyâs, 1974, s. 610; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 340; Makrizi, 1997, s. 43), Timurlu tarihçiler Nizamüddin Şâmî ile Ali Yezdî ise barış talebinde bulunmak için Şamlıların elçilik heyeti gönderdiğini kaydetmektedir (Şâmî, 1949, s. 281; Yezdî, 2019, s. 361). Diğer taraftan Şam kuşatıldığında şehirde bulunan İbn Arabşah ile İbn Haldun, Timurlu tarihçilerin verdiği bilgiyi desteklemekte ve barış için görüşme talebinin Şamlılardan geldiğini belirtmektedirler (İbn Arabşah, 2012, s. 241-242; İbn Haldun, 2011, s. 245).

Şamlılar, Timur ile barış yapma konusunda ikiye ayrılarak aralarında tartıştılar ve sonunda Timur ile barış isteyenlerin görüşü ağır bastı. Kadilkudât Takıyyuddin İbrahim b. Müflih başkanlığında bir heyeti barışa aracılık etmesi için Timur'a göndermeye karar verdiler (İbn Arabşah, 2012, s. 241-242; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Şâmî, 1949, s. 281; Yezdî, 2019, s.

361). İbn Müflih yanında bulunan beş kişiyle Timur'a gitmek üzere Timur'un karargâh kurduğu yere en yakın kapı olan Babu'n-Nasr'a geldiğinde kale komutanının engellemesiyle karşılaştılar. Bunun üzerine heyet küçük kapıya yöneldi ve iplerle aşağı sarkıtıldılar (Askalâni, 1969, c. 2, s. 138; es-Sekkaf, 2012, s. 27; İbn Arabşah, 2012, s. 243; İbn İyâs, 1974, s. 610; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Kürd Ali, 1983, c. 2, s. 169; Makrizi, 1997, c. 6, s. 50). Timur ile Şam heyeti arasındaki görüşmelerle ilgili olarak Nizamüddin Şâmi ve Ali Yezdi'nin verdiği bilgi, Şam heyetinin mal-ı eman ödemeyi kabul ettiği, Timur'a verilecek mal-ı emanın toplanması için birkaç gün süre tanındığı, ardından Timur'un şehre girmesi ile sınırlıdır (Şâmi, 1949, s. 281; Yezdi, 2019, s. 361). Memluk kaynakları ise Timur ile Şam heyeti arasında geçen görüşmeyle ilgili olarak ayrıntılı bilgi aktarmaktadır. Memluk tarihçileri, Timur'un Şam heyetini gayet hoş karşılayarak ilgi ve alaka gösterdiğini, onlara Şam'ın peygamberler şehri olduğunu, bu sebeple şehri bağışladığını belirttiğini kaydetmektedir (Askalâni, 1969, c. 2, s. 138; İbn İyâs, 1974, s. 610; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Makrizi, 1997, c. 6, s. 51). Timur, Şam heyetine barış yoluyla aldığı şehirlerin ahalisinden her türlü yiyecek, içecek, giysi, hayvan ve değerli eşyalardan dokuzar⁴ adet hediye alma âdeti olduğunu söyleyerek hediyelerin dokuzarlı olarak hazırlanarak kendisine sunulmasını istedi (İbn İyâs, 1974, s. 611; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Kürd Ali, 1983, c. 2, s. 171; Makrizi, 1997, c. 6, s. 51).

Heyet Şam'a döndükten sonra İbn Müflih, Timur ile olan görüşmelerinden ve Timur'un dindarlığından bahsederek halkın direnişten vazgeçerek şehri teslim etmesi için çaba sarf etmeye başladı. İnsanların bir kısmı İbn Müflih'in yanında yer alırken bir kısmı şehrin savunulmasından yanaydı. İbn Müflih'e muhalefet edenler çoğunlukta ve çarpışmalar devam etti (İbn İyâs, 1974, s. 610; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Lapidus, 1984, s. 132). Sabah olduğunda İbn Müflih insanlara Timur ile anlaşmaya karşı çıkanların kanının heder edileceğini duyurdu (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341) Bunun üzerine direniş yanlısı olanlar direnişten vazgeçerek, şehrin teslim edilmesi yönünde karar değiştirdiler (İbn İyâs, 1974, s. 610; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341). İbn Müflih, daha sonra şehrin önde gelenlerinden durumlarına göre Timur'un istediği hediyelerin hazırlanmasına katkıda bulunmalarını istedi. Timur'a sunulacak hediyelerden dokuzar adet hazırlandığında İbn Müflih ile ayanlardan bir kısmı hediyeleri Timur'a götürmek için Bâbu'n-Nasr kapısına yöneldiler. Kale naibi onları

⁴ Türkler ve Moğollar arasında hediye alıp vermede hediye sayısının dokuz adet olmasına dikkat edilirdi. Bu yüzden hediyelerden bahsettiklerinde hediye kelimesi yerine "rokuzlu" kelimesini kullanırlardı. (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341).

engellemek istedi ve şehri yakmakla tehdit etti. İbn Müflih ve yanındakiler kale naibinin tehditlerini dikkate almayarak, hediyelerle birlikte surlardan sarkıtıldılar. Heyet, Timur'un ordugâhına gelerek hediyelerini sundular. Geceyi orada geçirdikten sonra kendilerine Timur tarafından Şam halkına can güvenliği verildiğini bildiren dokuz satırlık bir ferman ile Şam'a geri döndüler. Ferman, Emevi Camii'nin minberinden halka okununca insanlar sevinerek rahatladılar (Askalâni, 1969, c. 2, s. 138; İbn İyâs, 1974, s. 611; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 341; Kürd Ali, 1983, c. 2 s. 171; Makrizi, 1997, c. 6, s. 51).

Timur, İbn Müflih aracılığıyla Şamlılardan mal-ı eman olarak bir milyon dinar toplamalarını istedi. Şehir zengin olduğu için istenen meblağ tahsildarlar tarafından kısa sürede toplanarak, Timur'a sunuldu (Andican, 2019, s. 250; Askalâni, 1969; İbn İyâs, 1974, s. 611; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 342). Daha sonra şehrin açılan kapılarından Timur ve ordusu şehre girdi. Emevi Cami'inde kılınan cuma namazının ardından Timur'un bağlı olduğu Cengiz soyundan gelen Sultan Mahmud⁵ adına hutbe okundu (İbn Arabşah, 2012, s. 250; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 342; Yezdî, 2019, s. 361). Timur, Şamlılardan Memluk ordusunun geride bıraktığı ve ganimet statüsünde olan silah ile malların kendisine verilmesini istedi. Bu isteğin yerine getirilmesinden sonra Şam halkından ellerinde bulunan bütün silah, at, deve ve katırları getirip teslim etmeleri istendi. İnsanlar sahip oldukları her çeşit silah ile birlikte istenen binek hayvanlarını getirip teslim ettiler (İbn Arabşah, 2012, s. 246-248; İbn İyâs, 1974, s. 614; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 343).

Silahların toplanmasının ardından Timur, İbn Müflih'ten Şam'ın bütün mahalle, sokak, yol, çarşı ve pazarlarını gösteren bir harita çıkarmasını istedi. Timur, İbn Müflih'in hazırladığı harita doğrultusunda emirleri arasında Şam'ı taksim etti ve askerler 17 Mart 1401 tarihinde yağma yapmak üzere şehre dağıldılar. Şam'ın büyük ve zengin bir şehir olması sebebiyle yağma günlerce devam etti. Yağma devam ederken şehirde aniden çıkan yangın şiddetli rüzgârın da etkisiyle tüm şehre yayılarak üç gün üç gece devam etti. Yangın sebebiyle pek çok insan hayatını kaybetmiş, saraylar, evler, çarşılar, hamamlar taş ve kül yığına dönmüştür. Emevi Camisi de yangından zarar görmüş ve geride sadece duvarları kalmıştır (İbn Arabşah, 2012, s. 264-267; İbn İyâs, 1974, s. 614-616; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 343-344; Kürd Ali, 1983, s. 2, s. 171-172; Şâmî, 1949, s. 282-283; Yezdî, 2019, s. 364-367; Lamb, 1928, s. 212; Lapidus, 1984, s. 27; es-Sekkaf, 2012).

⁵ Sultan Mahmud b. Suyurgatmış Çağatay.

Yağma bittikten sonra askerler daha önce Şam halkının getirip teslim ettiği at, katır ve develere ganimetleri yüklediler. Fakat ganimetlerin çokluğundan malların tamamını yükleyecek kadar yük hayvanı bulunamadı. Bu nedenle, yağmalana malların bir kısmı olduğu yerde kaldı (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 364; İbn Arabşah, 2012, s. 267-269). Timurlu tarihçiler, Nizamüddin Şâmi ile Şerefüddin Ali Yezdi, Timur'un Şam ahalisine eman verdikten sonra şehrin yağmalanmasını emretmesine gerekçe olarak Emeviler, Hz. Ali ile O'nun soyundan gelenlere zulüm ve düşmanlık yaparken Şam halkının da onlarla birlikte hareket etmesini göstermektedir (Şâmî, 1949, s. 282; Yezdi, 2019, s. 263-364). Timur, Şam'dan ayrılmadan önce de Hz. Peygamber'in eşleri Ümmü Seleme ile Ümmü Habibe'nin kabirlerinin üzerine mermerden birer kubbe yaptırmıştır (Yezdi, 2019, s. 362; İbn Arabşah, 2012, s. 257; Şâmî, 1949, s. 282).

Şam Kalesi'nin komutanı olan Azdar, en başından beri şehrin Timur'a teslim edilmesine karşı çıkmış fakat İbn Müflih'in başında bulunduğu grubun Şam'ı Timur'a teslim etmesine engel olamamıştı. İbn Müflih başkanlığındaki heyetin Timur'la görüşmeye başlamasından itibaren Azdar, Şam Kalesi'nin sağlamlığına da güvenerek Sultan Ferec'ten yardım gelinceye kadar kaleyi savunabilmek için tedbirler almaya başlamıştı (İbn Arabşah, 2012, s. 248). Şam'ın teslim olmasından sonra Timur'un önceliği şehirden toplanacak ganimet olmuş ve başlangıçta kale ile ilgilenmemiştir. Timur, şehrin yağması devam ederken, şehzadelerine ve komutanlarına yaklaşık kırk kişi tarafından savunulan kalenin alınması için emir verdi.

Timur'un askerleri kalenin karşısına, surların seviyesinde ahşap bir kule kurarak kaledekileri ok atışlarıyla etkisiz hale getirmek istemiş ise de kalede bulunanların nefit kullanarak kuleleri yakıp, kül etmeleriyle bu plan başarısız oldu (İbn Arabşah, 2012, s. 248-256; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 342). Bunun üzerine mancınıklarla kalede bulunanların baskı altına alınmasına ve bu esnada çahurgânların surların altına lağımlar açmasına karar verildi. Kalede bulunanların bütün engelleme girişimlerine karşın lağım açma işi tamamlandı ve açılan dehlizlerdeki ağaçlar ateşe verildi. Kalenin batı tarafında bulunan en büyük burç yıkıldı ve surlarda bir gedik açıldı. Kaledeki askerler gediği kapamaya çabalarken Timur'un askerleri de gedikten içeri girmeye çalışıyordu. Surların diğer kısmındaki dehlizlerin de ateşe verilmesiyle surlarda yeni gedikler oluştu. Bu durum karşısında kaleyi savunanların umutların tükendi ve yirmi dokuz gün (İbn İyâs, 1974, s. 614; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 342) süren direnişin ardından kaleden çıkıp, kalenin anahtarlarını teslim ederek eman dilediler (İbn Arabşah, 2012, s. 256-257; Şâmî, 1949, s. 281-283; Yezdi, 2019, s. 361-361).

6. TİMUR'UN ŞAM'DAN AYRILMASI

Timur Şam'ı aldıktan sonra kendi adına sikke kestirmiş ve Şam'ın fethini duyurmak için sikkeleri fetihnameler ile birlikte İran ve Turan'ın dört bir tarafına göndermiştir (Yezdî, 2019) s. 362-363. Timur'un, Semerkand'ı dünyanın en büyük ve en güzel şehri haline getirme amacı vardı. Bu amaç doğrultusunda ele geçirdiği yerlerde Semerkand'ın gelişmesine katkıda bulunabilecek âlim ve sanatkârları aileleriyle birlikte Semerkand'a gönderip iskân etmekteydi. Bu sebeple Şam'dan ayrılmadan önce şehirde bulunan dokumacı, terzi, taş ustası, marangoz, çadır dokuyucu, seyis, baytar, nakkaş, şahin eğitici, miğfer ve yay ustası gibi çeşitli mesleklerden kalifiye işçileri ve âlimleri aileleriyle birlikte Semerkand'a gönderdi. Gönderilenler arasında o sırada on iki yaşında bulunan ve daha sonra Timur hakkında Acâibu'l Makdûr adlı eseri yazarak ondan intikam almaya çalışacak olan İbn Arabşah'ta yer almaktaydı (Grousset, 2011; İbn Arabşah, 2012; Yezdî, 2019, s. 362). Timur, 19 Mart 1401⁶ tarihinde seksen gün kaldığı Şam'dan yanına aldığı çok miktarda ganimet ve esirlerle birlikte geldiği güzergâh üzerinden Semerkand'a doğru yola çıktı (İbn Arabşah, 2012, s. 267; İbn Tagrıberdi, 2013, s. 344-354).

Bu sırada Kahire'de bulunan Sultan Ferec, Şam'a sevk etmek için bir ordu hazırlama çabası içindeydi. Bunun için Şam'a gidebilecek durumda olanların bizzat gitmesini, gidemeyecek durumda olanların yerlerine gitmesi için birini bulmasını veya yıllık gelirinin yarısını vermesini emreden bir ferman çıkardı. Ayrıca ordunun masraflarını karşılamak için yeni vergiler konuldu, mevcut vergiler peşin olarak toplanmaya başlandı ve tüccarların mallarına bedeli sonradan ödenmek üzere el konuldu. Şam'a sefer hazırlıkları devam ederken 23 Mart 1401'de Timur'un ülkesine dönmek üzere yola çıktığı haberi Kahire'ye ulaştı ve bu haber üzerine Sultan, Şam üzerine yapılacak seferi iptal ederek Tagrıberdi'yi ikinci kez Şam naipliğine tayin etti (İbn Tagrıberdi, 2013, s. 345-347).

Timur, Şam'da bulunduğu sırada dikkatini çeken ilginç bir kubbenin planlarının çizilmesini emretti. Ovadan görülebilen bir mezarın üstünü kaplayan bu kubbe, Türkistanlıların bildiği bodur sivri kubbelerden farklıydı. Tabandan yukarıya doğru şişerek tepe noktasında sivrilen bu kubbe soğana benzemekteydi. Görünüşü, mimarların diğer tüm eserlerinden farklıydı ve ihtişamı Timur'un çok hoşuna gitmişti. Yangında yok olan Şam'ın bu soğan şeklindeki kubbesi, Timur'un bundan sonra inşa ettirdiği binalarda ve onun

⁶ Ali Yezdi, Timur'un Şam'dan çıkış tarihi olarak 20 Mart 1401 tarihini vermektedir. (Yezdî, 2019, s. 369).

soyundan gelenler tarafından inşa edilen yapılarda kullanılan bir model haline geldi. Bir sonraki yüzyılda Hindistan'a taşınan bu kubbe biçimi, Tac Mahal ve Babürlü saraylarını süslerken, günümüzde Rusya'da hemen her kilisede rastlanmaktadır (Lamb, 1928, s. 212-213).

Timur'un Suriye Seferi'nin etkileri bölgeden ayrılmasından sonra uzun bir süre daha hissedilmiştir. Bölgenin toparlanıp tarımsal ve kentsel üretim kapasitesinin kayda değer seviyeye ulaşması ancak 1422-1468 yıllarını kapsayan Memlukların kısmi iyileşme ve yeniden yapılanma döneminde gerçekleşmiştir (Lapidus, 1984, s. 9; Andican, 2019, s. 255).

7. SONUÇ

Tarihe yön veren ender kişilerden biri olan Timur ve faaliyetleri ile ilgili olarak, yaşadığı çağdan itibaren değişik türde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserleri ortaya koyanlar ise genellikle Timur'u, mensup oldukları milletlerin Timur ile olan ilişkileri bağlamında değerlendirmişlerdir. Bunun sonucu olarak da yazılan eserlerde kişilik ve faaliyetleri açısından aralarında büyük uçurum bulunan iki farklı Timur figürü ortaya çıkmıştır. Timurlu ve Memluklu tarihçilerinin eserleri incelendiğinde bu durum açıkça görülmektedir.

İncelenen kaynaklarda Timur hakkındaki olumsuz algının temelinde, Timur'un Suriye Seferi sonucunda ailesiyle birlikte çocuk yaşta Semerkand'a naklettirdiği İbn Arabşah'ın yazmış olduğu Acâibu'l Makdûr adlı eserinin büyük etkisinin olduğu görülmektedir. Bir dönem Osmanlı Padişahı Çelebi Mehmed'in çocuklarına muallimlik de yapmış olan İbn Arabşah'ın eserinde, Timur'a karşı olumsuz bakış açısı ve onunla ilgili çelişkili ifadeler dikkat çekmektedir.

Her idareci gibi Timur'un uygulamalarının da eleştirilmesi gayet doğaldır. Fakat eleştiride bulunurken anakronik bakış açısını kaçırmamak ve daha önemlisi Timur'un diğer devletlerle münasebetlerini bir bütün olarak ele almak, bu tarihi şahsiyetin anlaşılması noktasında okuyucuyu gerçekleri kavramaya bir adım daha yaklaştıracaktır.

Gelişim süreci ve sonuçlarıyla bir bütün olarak ele alındığında, tarihe etkisi bakımından Suriye Seferi'nin Timur'un en önemli seferlerinden biri olduğu söylenebilir. Bu seferden sonra, iç mücadelelerle uğraşmakta olan Memluklu Devleti'nin siyasi ve ekonomik durumu daha da kötüleşmiştir. Diğer taraftan, Timur ile Yıldırım Beyazıt arasında karşılıklı ağır ifadeler içeren mektuplar nedeniyle, Timur söz konusu sefer öncesinde Sivas'ı Osmanlılardan almıştır. Bunun sonucunda da Timur, Suriye Seferi'nden bir

yıl sonra Anadolu Seferi'ne çıkmıştır. Ankara'nın Çubuk Ovası'nda yapılan savaşta Osmanlıları ağır bir yenilgiye uğratmış ve Osmanlı Devleti'nin Fetret Dönemi'ne girmesine neden olmuştur.

Timur'un Suriye Seferi'nde başarılı olmasını sağlayan pek çok etken bulunmaktadır. Sahip olduğu büyük ve güçlü ordunun yanında Timur'un harekete geçmek için en uygun zamanı beklemiş olması bunların başında gelmektedir. Diğer taraftan Memluklu Sultanı Berkuk'un ölümünden sonra tahtı ele geçirmek isteyen Şam valisinin isyanı Memlukların güç kaybetmesine sebep olmuştur. Halep ile Şam'da izlenen yanlış stratejiler de Timur'un işini kolaylaştırmıştır. Muhasaraya uzun süre dayanabilecek imkânlarla sahipken saldırıya geçilmiş ve alınan yenilginin ardından eman dileyerek teslim olmuşlardır. Timur'un başarıya ulaşmasını sağlayan en önemli etkenlerden biri de Yıldırım Beyazıd ile Sultan Berkuk arasında temeli atılan ittifakın Berkuk'un ölümünden sonra sürdürülemediği olmasıdır.

Timur'un Semerkand'ı dünyanın en büyük ve en muhteşem şehri yapmak gibi bir ideale sahip olması, seferlerine dolaylı olarak da olsa etki etmiştir. Bu amaçla Semerkand'ın ilmi, ekonomik ve mimari açıdan gelişimine katkıda bulunabilecek âlim ve zanaatkârları aileleriyle birlikte Semerkand'a göndermiştir. Ayrıca elde edilen ganimetlerin bir kısmı da Semerkand'ın imarı için harcamıştır. Suriye Seferi'nde de bunun örneklerine rastlanmak mümkündür. Zira Şam'dan ayrılmadan önce de şehirde bulunan âlimlerle birlikte dokumacı, terzi, taş ustası, marangoz, çadır dokuyucu, seyis, baytar, nakkaş, şahin eğiticisi, miğfer ve yay ustası gibi çeşitli mesleklerden insanları aileleriyle birlikte Semerkand'da iskân etmiştir. Semerkand'a yerleştirilen bu insanlar Türkistan'da özellikle ilim hayatının gelişimine büyük katkı sağlamışlardır. Diğer taraftan Şam'ın zenginliklerinin yağmalanması, şehri kül yığınının çeviren yangının yol açtığı hasar ve Timur'un kalifiye insan gücüyle birlikte on binlerce insanı Semerkand'a nakletmesi sebebiyle şehirde yaşam bitme noktasına gelmiş ve Şam'ın toparlanması uzun zaman almıştır.

8. KAYNAKLAR

- Aka, İ. (2000). *Timur ve devleti* (2. bs). Ankara: TTK.
- Andican, A. A. (2019). *Emir Timur tarih, siyaset, miras* (A. Batur, Ed.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Askalâni, A. b. A. b. M. (1969). *İnbâü'l-ğumur bi ebnâi'l-umur* (C. 1-4). Mısır: Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî.
- Barthold, V. V. (1963). *Sochineniya* (C. 1-9). Moskova: Doğu Edebiyatı Yayınları.
- Berezikov, Y. (1994). *Ulu Timur*. Taşkent: Okutiçi Yayınevi.

- Canov, A. M. (1994). *Timur ve Timuriler saltanatı*. Taşkent: Kamuslar Yayınları.
- Eğilmez, S. (2010). *Krallara mektuplar, Timur tarihi ve Avrupa krallarına mektuplar*. Ankara: Fenomen Yayınları.
- es-Sekkaf, A. b. A. (2012). El-mevsuatı't tarihiye. İçinde *Timurlenk Yüdemmir Medinete Dimaşk* (C. 1-11, ss. 25-28). Mevkiu'd -Dureri es-Seniyye.
- Grousset, R. (2011). *Stepler imparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur* (H. İnalçık, Çev.). Ankara: TTK.
- İbn Arabşah, A. b. M. (2012). *Acâibu'l maddûr* (A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbn Haldun. (2011). *Et-ta'rif bi-İbn Haldun ve rihletuhu garben ve şarkan (bilim ile siyaset arasında hatıralar)* (2. bs; V. Akyüz, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn İyâs, Z. (Şehâbüddîn) M. b. Ş. A. (1974). *Bedâ'i'u'z-zühûr fî veķâ'i'i'd-dühûr*. Kahire.
- İbn Tagrıberdi, E.-M. C. Y. (2013). *En-nücümü'z-zâhire* (A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Kaplan, A. (2019). *Timur ve seferleri*. Ankara: Astana Yayınları.
- Kopraman, K. Y. (1989). *Mısır Memlûkleri tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kürd Ali, M. b. A. b. M. (1983). *Hutatu'ş-Şam* (3. bs, C. 1-6). Dimaşk: Mektebetü'n-Nuriye.
- Lamb, H. (1928). *Tamerlane the Earth shaker*. New York: Garden City Publishing.
- Lapidus, I. M. (1984). *Muslim cities in the later Middle ages* (2. bs). Cambridge: Cambridge University Press.
- Makrizi, A. b. A. b. A. (1997). *Es-sülûk li ma'rifeti düveli'l-mulûk* (1. bs, C. 1-8). Beyrut: Daru Kutubi'l-İlmiyye.
- Ravşanov, P. (2018). *Emir Timur sülalesi*. Taşkent: Yangi Asr Evladı.
- Roux, J. P. (1994). *Aksak Timur İslam'ın kutsal savaşçısı* (1. bs; A. R. Yalt, Çev.). İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Şâmî, N. (1949). *Zafername* (N. Lugal, Çev.). Ankara: TTK.
- Şeyhu, M. E. (t.y.). *Hakikatu Timurlenk el-Azim*.
- Timur Muhammed. (2018). *Tüzükât-ı Timur* (2. bs). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Togan, Z. V. (1972). Emîr Timur'un soyuna dair bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, (26), 75-84.
- Yağlı, A. R. (2016). *Timur tüzükâtı bozkırın töresi* (1. bs). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Yakubovskiy, A. Yu. (2000). *Altın Ordu ve çöküşü* (2. bs; H. Eren, Çev.). Ankara: TTK.
- Yezdî, Ş. A. (2019). *Zafername* (2. bs; A. Batur, Çev.). İstanbul: Selenge Yayınları.

